

(Onderstaand lemma zal opgenomen worden in het *Vrijzinnig Handlexicon* dat in voorbereiding is. Gaarne niet vermenigvuldigen of verspreiden: slechts voor gebruik van deelnemers aan het Open College "Postmodern Belijden. Augustinus voor vrijzinnigen", juni 2020, VU-Doopsgezind Seminarium.)

Belijden

Vrijzinnig getuigen in vloeibare tijden

Geloofsbelijdenissen zijn van alle tijden. Een oude belijdenis is die van Petrus als antwoord op Jezus' vraag aan zijn leerlingen "wie zeggen jullie dat ik ben". (Lucas 9:20) Ook vrijzinnige geloofsgemeenschappen voelen, in alle aarzelings, de noodzaak om wat zij geloven kort en krachtig te verwoorden in een belijdende tekst. Elke vrijzinnige belijdenis verhoudt zich impliciet of expliciet tot klassieke geloofsbelijdenissen -zoals de Apostolische of de belijdenis van Nicea-Constantinopel-door zich hiertegen af te zetten of door ze te beamen in taalgebruik, gedachtengoed of de keuze en volgorde van de thema's.

Veel belijdenissen zijn tot stand gekomen om een nieuw begin te markeren, een theologisch geschil op te lossen of in tijden van oorlogsdreiging en geweld richting te bieden. Wat is in deze situaties het antwoord op de vragen: wie is God? Wat betekent de komst van Jezus op aarde? Hoe kan Gods Geest worden verstaan? Wat is de functie van de Kerk?

Vaak kregen belijdenissen daarna een sacrosancte status. Ze werden een dwingend richtsnoer om de eigen groep af te bakenen van anderen. De vrijzinnigen hebben zich hier altijd tegen verzet. Zij wilden geen papieren pausen, ze waren er immers zelf te vaak het slachtoffer van geworden.

Gelukkig hebben hedendaagse belijdende teksten niet meer de pretentie voor eens en altijd vast te leggen wat geloofd moet worden. Het gaat, in gesprek met de traditie, meer om de verrijkende veelheid aan stemmen, dan om het ene verplichtende woord. Bovendien is er het besef dat van 'de hoop die in je is' op verschillende manieren getuigenis kan worden gedaan: in teksten, in liederen en gebeden, praktijken en verhalen.

De Remonstrantse theoloog E.J. Kuiper onderscheidde verschillende spanningsvelden in een (vrijzinnige) belijdenis bijvoorbeeld. Hij beschrijft de spanning tussen *enkeling en gemeenschap* of het *specifiek eigene en het algemeen christelijke*. In de oecumene gaat het om het anders christelijke waarvan we kunnen leren, én het specifiek eigene dat we aan anderen ter inspiratie bieden. Daarnaast is er het spanningsveld tussen het *zichtbare en onzichtbare*: belijden maakt de kerk zichtbaar in de wereld, tegelijkertijd blijft wat zich tussen God en mens afspeelt verborgen. Altijd is er een spanning tussen *woord en daad*; een belijdenistekst kan het karakter van een daad krijgen, of omgekeerd kan een daad leiden tot een getuigenis. Ook is er spanning tussen *geloof en theologie*. Al is een geloofsbelijdenis geen dogmatiek in het klein, toch kan theologie niet worden gemist. Theologie wil immers onder woorden brengen wat geloven betekent? (En dat met behulp van wat het geloof eerder al gezegd heeft.) Kennis van de traditie is daarbij onmisbaar. Tot slot spreekt Kuiper van de spanning tussen *spreken en zwijgen*. Niet alles hoeft of kan onder alle omstandigheden onder woorden gebracht worden. Soms is het beter te zwijgen.

Voor veel vrijzinnigen, bijvoorbeeld doopsgezinden en remonstranten, geldt vrijheid in geloven als een hoog goed. Doopsgezinden schrijven hun eigen persoonlijk getuigenis als basis voor hun doop op volwassen leeftijd. Remonstranten treden toe tot de geloofsgemeenschap, door

ondertekening van de korte Beginselverklaring, waarop ze met een eigen geloofsbelijdenis antwoorden. De kortste belijdenis is wel het eenvoudige maar veelbetekenende ‘ja’.

Vrijzinnige gemeenschappen zijn over het algemeen terughoudend over belijdenissen. Zo is er de Geloofsbelijdenis van het Werkverband Roessingh (→) uit 1933 (!). In de Remonstrantse Broederschap zagen slechts drie officiële belijdenissen het licht zien in 400 jaar tijd: in 1621, 1940 en 2006. De Belijdenis van 1621 werd voorafgegaan door een uitvoerige rede waarin gewaarschuwd werd voor misbruik van belijdenisteksten. Men moet aan dergelijke teksten ‘geen onweerspreekbare autoriteit’ toekennen. [‘Het zijn geen teksten die definiëren of vaststellen wat waar of onwaar is, wat geloofd of niet geloofd moet worden [...] Het zijn persoonlijke getuigenissen waarin [stukken] die vrijzinnig gelovigen verwoorden, wat zij voor waar en onwaar houden, geloven en niet geloven, op welke wijze zij hun meningen willen uiten.’

De Belijdenis van 2006 is na breed beraad tot stand gekomen. Een belijdende tekst zou in ieder geval een heldere, relevante en eigentijdse uitdrukking moeten zijn van wat men gezamenlijk gelooft. Zo’n tekst zou ook moeten dienen als oriëntatie en houvast voor gelovigen in een postmoderne tijd waarin alles vloeiend is geworden. En tenslotte zou zo’n tekst mogelijkheden moeten bieden om - in een multiculturele en multireligieuze samenleving- met anderen in dialoog te treden. De tekst kent in vergelijking met klassieke belijdenisteksten een afwijkende volgorde. Accent ligt op de menselijke ervaring van het geloof, op het (ver)beeldende, poëtische, metaforische karakter van geloofstaal én op de werking van de geest. De belijdenis begint met een inleiding over menselijk bestaan: onze bestemming vinden we niet ‘in onverschilligheid en hebzucht’, maar ‘in wakkerheid en verbondenheid met al wat leeft’. Hierna volgen passages over Gods Geest, over Jezus, ‘een van Geest vervulde mens’, over God ‘de Eeuwige, die ondoorgronde liefde is’, over onszelf en ons geloof in de toekomst. Noties over het einde der tijden (eschatologisch) ontbreken niet in de tekst. Over Jezus is geschreven dat Hij de mensen liefhad en gekruisigd werd, maar dat Hij leeft, ‘zijn eigen dood en die van ons voorbij’. God wijst ‘de weg van vrijheid en gerechtigheid en wenkt naar een toekomst van vrede’. Mensen zijn geroepen om ‘kerk te zijn in het teken van de hoop’ en geloof wordt uitgesproken ‘in de toekomst van God en wereld’. Geheel in vrijzinnige geest, is deze belijdenis niet dwingend en onveranderlijk. Toch wil het in een specifieke tijd en context, iets van blijvende betekenis van het geloof tot uitdrukking brengen. De getuigenis zal het eeuwige leven niet hebben en eens worden opgevolgd door nieuwe bewoordingen geïnspireerd door tijd en omstandigheden.

Koen Holtzapfel

Verder lezen

Geloofsbelijdenis van het Werkverband-Roessingh. Theologische Verantwoording. Assen: Van Gorcum, 1937.

Eimert Pruijm, *Kort Credo. 150 geloofsbelijdenissen bij de tijd.* ‘s-Gravenhage: Meinema, 1990.

E.J. Kuiper en Th. M. van Leeuwen, *Als een vuurbaken. Teksten over de functie van belijdenissen naar remonstrants inzicht.* Zoetermeer: Meinema, 1994.

Johan Goud en Koen Holtzapfel (eds) *Wij geloven – wat geloven wij? Remonstrants belijden in 1940 en nu.* Zoetermeer: Meinema, 2004.

Mijnke Bosman, Johan Goud, Marius van Leeuwen, *Een weg van vrijheid. Reflecties bij de nieuwe remonstrantse belijdenis.* Zoetermeer: Meinema, 2006.

